

The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law

The Role of Jurisprudential Thoughts in the Economic Development of Islamic Countries Based on the Verses of the Quran and Hadiths of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.)

Zahra Mousavi¹, Kianoush Rezaei*¹, Nastaran Karimi²

1. Department of Philosophy, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

2. Department of Law, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran

* Corresponding Author's Email: drkia.rezaei@basu.ac.ir

ABSTRACT

This article examines the role of the jurisprudential thoughts of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.) in the economic development of Islamic countries. Utilizing the verses of the Quran and Hadiths, economic principles such as justice, equitable distribution of wealth, the importance of Zakat and charity, and the role of work and production are analyzed. The first section outlines the theoretical economic foundations in the Quran and the perspectives of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.). The second section explores the impact of these thoughts on economic development, emphasizing the significance of justice and Zakat in wealth distribution and reducing economic disparities. Additionally, the importance of work and production in the Islamic economic system is discussed. The third section provides a comparative analysis of the application of jurisprudential thoughts in contemporary Islamic countries, including Iran, Turkey, and Malaysia, and examines their economic successes. Finally, the challenges and obstacles to economic development in Islamic countries are identified, and jurisprudential-based solutions to address these challenges are proposed. The results indicate that implementing the jurisprudential thoughts of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.) can contribute to sustainable economic development and social justice in Islamic countries. Practical recommendations for economic policymakers and suggestions for future research are also provided in this article.

Keywords: *Jurisprudential Thoughts, Economic Development, Imam Muhammad al-Baqir (A.S.), Quran, Zakat, Economic Justice, Islamic Countries.*

How to cite: Mousavi, Z., Rezaei, K., & Karimi, N. (2024). The Role of Jurisprudential Thoughts in the Economic Development of Islamic Countries Based on the Verses of the Quran and Hadiths of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.). *The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law*, 2(1), 45-56.

تاریخ ارسال: ۲۳ بهمن ۱۴۰۲
 تاریخ بازنگری: ۲۶ اسفند ۱۴۰۲
 تاریخ پذیرش: ۹ فروردین ۱۴۰۳
 تاریخ چاپ: ۲۵ فروردین ۱۴۰۳

دانشنامه فقه و حقوق تطبیقه

نقش اندیشه‌های فقهی در توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی بر اساس آیات قرآن و احادیث امام محمد باقر (ع)

زهرا موسوی^۱، کیانوش رضایی^{۱*}، نسترن کریمی^۲

۱. گروه فلسفه، دانشگاه بوعلی سینا همدان، همدان، ایران
 ۲. گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز، شیراز، ایران

* پست الکترونیک نویسنده مسئول: drkia.rezaei@basu.ac.ir

چکیده

این مقاله به بررسی نقش اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع) در توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی پرداخته است. با بهره‌گیری از آیات قرآن و احادیث، اصول اقتصادی مانند عدالت، توزیع عادلانه ثروت، اهمیت زکات و صدقات، و نقش کار و تولید مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. در بخش اول، مبانی نظری اقتصادی در قرآن و دیدگاه‌های امام محمد باقر (ع) تشریح شده‌اند. در بخش دوم، نقش این اندیشه‌ها در توسعه اقتصادی بررسی شده و اهمیت عدالت و زکات در توزیع ثروت و کاهش نابرابری‌های اقتصادی مورد تاکید قرار گرفته است. همچنین، اهمیت کار و تولید در نظام اقتصادی اسلامی مورد بحث قرار گرفته است. در بخش سوم، کاربرد اندیشه‌های فقهی در کشورهای اسلامی معاصر از جمله ایران، ترکیه و مالزی مورد بررسی تطبیقی قرار گرفته و موفقیت‌های اقتصادی این کشورها تحلیل شده است. در نهایت، چالش‌ها و موانع توسعه اقتصادی در کشورهای اسلامی شناسایی شده و راهکارهایی مبتنی بر اصول فقهی برای مقابله با این چالش‌ها ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که پیاده‌سازی اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع) می‌تواند به توسعه اقتصادی پایدار و عدالت اجتماعی در کشورهای اسلامی کمک کند. پیشنهادات عملی برای سیاست‌گذاران اقتصادی و زمینه‌های پژوهشی آینده نیز در این مقاله ارائه شده است.

کلیدواژگان: اندیشه‌های فقهی، توسعه اقتصادی، امام محمد باقر (ع)، قرآن، زکات، عدالت اقتصادی، کشورهای اسلامی.

نحوه استناددهی: موسوی، زهرا، رضایی، کیانوش، و کریمی، نسترن. (۱۴۰۳). نقش اندیشه‌های فقهی در توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی بر اساس آیات قرآن و احادیث امام محمد باقر (ع). *دانشنامه فقه و حقوق تطبیقی*، ۲(۱)، ۴۵-۵۶.

تحقیقات بسیاری در زمینه اندیشه‌های فقهی و اقتصادی امام محمد باقر (ع) صورت گرفته است. به عنوان مثال، Algar (۲۰۰۲) در بررسی خود به تحلیل تعالیم امام محمد باقر (ع) پرداخته و تأثیرات آن بر تفکر شیعی را بررسی کرده است (Algar, 2002). همچنین، Wilson (۱۹۹۸) به بررسی نقش امام محمد باقر (ع) در توسعه اندیشه‌های اقتصادی اسلامی پرداخته و اهمیت آن را در جهان معاصر مورد تحلیل قرار داده است (Wilson, 1998). Amiruddin (۲۰۱۹) نیز به تحلیل افکار اقتصادی شیبانی پرداخته و نقاط اشتراک و تفاوت‌های آن با اندیشه‌های امام محمد باقر (ع) را بررسی کرده است. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که اندیشه‌های امام محمد باقر (ع) دارای اهمیت بالایی در توسعه و تقویت نظام‌های اقتصادی در کشورهای اسلامی می‌باشند (Amiruddin, 2019).

بررسی اندیشه‌های فقهی و اقتصادی امام محمد باقر (ع) و تأثیر آن‌ها بر توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی، نه تنها از دیدگاه تاریخی و نظری اهمیت دارد، بلکه می‌تواند به عنوان منبعی غنی برای ارائه راهکارهای عملی و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به چالش‌ها و مشکلات اقتصادی که کشورهای اسلامی با آن‌ها مواجه هستند، نیاز به بازبینی و بهره‌گیری از این اندیشه‌ها بیش از پیش احساس می‌شود. این مقاله با هدف بررسی و تحلیل نقش اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع) در توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی نگارش شده است.

مبانی نظری

اندیشه‌های فقهی و اقتصادی در قرآن

آیات مرتبط با اقتصاد و معیشت

قرآن کریم به عنوان کتاب مقدس مسلمانان، دارای آیات متعددی است که به موضوعات اقتصادی و معیشتی پرداخته است. این آیات، اصول و رهنمودهایی را ارائه می‌دهند که می‌توانند به عنوان پایه‌ای برای توسعه اقتصادی در جوامع اسلامی مورد استفاده قرار

در سال‌های اخیر، توجه بسیاری از محققان و اندیشمندان به بررسی نقش اندیشه‌های فقهی در توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی جلب شده است. این توجه نه تنها به دلیل تلاش برای یافتن راه‌حلی برای مشکلات اقتصادی این کشورها است، بلکه به دلیل نقش و اهمیت اصول فقهی و اسلامی در تعیین و تنظیم سیاست‌های اقتصادی نیز می‌باشد. امام محمد باقر (ع)، پنجمین امام شیعه، یکی از برجسته‌ترین شخصیت‌های فقهی است که تأثیر عمیقی بر تفکر و نظریات اقتصادی اسلامی داشته است (Algar, 2002).

اندیشه‌های امام محمد باقر (ع) با تکیه بر آیات قرآن و احادیث پیامبر اکرم (ص)، مبانی قوی و بنیادینی برای توسعه اقتصادی اسلامی فراهم می‌کنند. بررسی این اندیشه‌ها می‌تواند نوری بر راهبردهای اقتصادی در جوامع اسلامی باشد که همواره به دنبال تلفیق مبانی دینی با نیازهای معاصر هستند (Empey, 2006). بررسی اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع) و تأثیر آن‌ها بر توسعه اقتصادی نه تنها از نظر تاریخی و فکری حائز اهمیت است، بلکه می‌تواند به ارائه راهکارهای عملی برای بهبود وضعیت اقتصادی کشورهای اسلامی نیز منجر شود. این اندیشه‌ها با تأکید بر عدالت اجتماعی، توزیع مناسب منابع، و توجه به اخلاق و ارزش‌های اسلامی، چارچوبی مناسب برای سیاست‌گذاری‌های اقتصادی فراهم می‌کنند (Furqani, 2019; Furqani & Hamid, 2020).

امام محمد باقر (ع) با دیدگاهی فراگیر و جامع به مسائل اقتصادی نگرسته و تأکید زیادی بر ارزش‌های اخلاقی و دینی در فعالیت‌های اقتصادی دارد. بررسی آثار و احادیث ایشان می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل و چالش‌های اقتصادی معاصر باشد (Firdausi & Walid, 2021).

اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع)

زندگی و شخصیت امام محمد باقر (ع)

امام محمد باقر (ع)، پنجمین امام شیعه، در سال ۵۷ هجری قمری در مدینه متولد شد و در سال ۱۱۴ هجری قمری به شهادت رسید. او فرزند امام زین‌العابدین (ع) و نوه امام حسین (ع) بود و به دلیل علم و دانش وسیع خود به لقب "باقر العلوم" (شکافنده دانش‌ها) مشهور شد. امام محمد باقر (ع) در دوران زندگی خود، به تدریس و ترویج علوم دینی، فقهی و اقتصادی پرداخت و بسیاری از شاگردان برجسته‌ای را تربیت کرد (Wilson, 1998).

تأثیر اندیشه‌های فقهی امام بر اقتصاد اسلامی

اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع) تأثیر عمیقی بر توسعه اقتصادی در جوامع اسلامی داشته است. او با تکیه بر اصول قرآنی و احادیث پیامبر (ص)، مبانی فقهی محکمی برای نظام اقتصادی اسلامی ارائه داد. به عنوان مثال، امام محمد باقر (ع) در مورد اهمیت کار و تلاش در روایتی می‌فرماید: "الْكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ" (کسی که برای تامین خانواده‌اش تلاش می‌کند مانند مجاهد در راه خداست). این روایت نشان‌دهنده اهمیت کار و تلاش در نظام اقتصادی اسلامی است (Fathoni, 2020).

یکی دیگر از نکات برجسته در اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع)، تأکید بر عدالت اقتصادی است. او معتقد بود که توزیع عادلانه ثروت و جلوگیری از تمرکز آن در دست عده‌ای خاص، از اصول اساسی نظام اقتصادی اسلامی است. این اندیشه‌ها تأثیرات عمیقی بر تفکر اقتصادی معاصر داشته و می‌تواند به عنوان راهنمایی برای سیاست‌گذاری‌های اقتصادی در کشورهای اسلامی مورد استفاده قرار گیرد (Nasrudin & Saifi, 2023).

در مجموع، اندیشه‌های فقهی و اقتصادی امام محمد باقر (ع) با تکیه بر اصول قرآنی و احادیث نبوی، نقش مهمی در توسعه و تقویت نظام‌های اقتصادی اسلامی ایفا کرده و می‌تواند به عنوان

گیرند. به عنوان مثال، آیه ۲۷۴ سوره بقره می‌گوید: "الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ" (آنان که اموال خود را در شب و روز، پنهان و آشکار انفاق می‌کنند، پاداش آنان نزد پروردگارشان است و نه ترسی بر آنان خواهد بود و نه اندوهگین می‌شوند). این آیه بر اهمیت انفاق و توزیع عادلانه ثروت تأکید دارد (Amiruddin, 2019).

آیات دیگری مانند آیه ۲۷۶ سوره بقره نیز به موضوعات اقتصادی پرداخته و ربا را ممنوع کرده است: "يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ" (خداوند ربا را نابود می‌کند و صدقات را افزایش می‌دهد و خداوند هیچ کافر گنه‌کاری را دوست ندارد). این آیه نشان‌دهنده نگرش منفی اسلام به ربا و تشویق به انجام صدقات است (Empey, 2006).

اصول اقتصادی برگرفته از قرآن

اصول اقتصادی که از قرآن کریم استخراج می‌شود، شامل عدالت اقتصادی، توزیع عادلانه ثروت، جلوگیری از انباشت ثروت در دست عده‌ای خاص و تشویق به کار و تولید است. یکی از مهم‌ترین اصول اقتصادی قرآن، اصل عدالت است که در آیه ۹۰ سوره نحل به آن اشاره شده است: "إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ" (به یقین خداوند به عدالت و احسان و بخشش به خویشاوندان امر می‌کند و از فحشا و منکر و ظلم و ستم نهی می‌کند). این آیه نشان‌دهنده اهمیت عدالت در نظام اقتصادی اسلامی است (Gojali, 2023). علاوه بر عدالت، قرآن کریم بر اهمیت توزیع عادلانه ثروت تأکید دارد. در آیه ۷ سوره حشر آمده است: "كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ" (تا ثروت فقط میان ثروتمندان شما دست به دست نشود). این آیه نشان‌دهنده این است که ثروت نباید در دست عده‌ای خاص متمرکز شود و باید به صورت عادلانه در جامعه توزیع گردد (Furqani, 2019).

تفاوت‌های اقتصادی و افزایش فرصت‌های شغلی کمک کنند. امام محمد باقر (ع) در این زمینه می‌فرماید: "الْعَدْلُ فِي الْإِمَامِ يَشْمَلُ الْبِلَادَ" (عدالت در حاکم، کشورها را فرا می‌گیرد). این حدیث نشان‌دهنده اهمیت نقش عدالت در مدیریت اقتصادی و تأثیر آن بر توسعه جوامع است (Nasrudin & Saifi, 2023).

نقش زکات و صدقات

اهمیت زکات در توزیع ثروت

زکات یکی از ارکان اساسی نظام اقتصادی اسلامی است که نقش مهمی در توزیع عادلانه ثروت ایفا می‌کند. قرآن کریم در آیه ۶۰ سوره توبه به مصارف زکات اشاره کرده و می‌فرماید: "إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا" (صدقات تنها برای فقرا، نیازمندان و کارگزاران آن است). این آیه نشان‌دهنده اهمیت زکات در توزیع ثروت و کمک به نیازمندان است (Fathoni, 2020).

زکات نه تنها به عنوان یک وظیفه دینی، بلکه به عنوان یک ابزار اقتصادی مؤثر در کاهش فقر و توزیع عادلانه ثروت عمل می‌کند. امام محمد باقر (ع) می‌فرماید: "زَكَاةُ الْمَالِ تُذْهِبُ الْأَنْفُسَ وَتُنْمِي الْأَمْوَالَ" (زکات مال، نفوس را پاک می‌کند و اموال را افزایش می‌دهد). این حدیث نشان‌دهنده تأثیر مثبت زکات بر اقتصاد فردی و اجتماعی است (Firdausi & Walid, 2021).

آثار اجتماعی و اقتصادی صدقات

صدقات نیز یکی دیگر از ابزارهای مهم در نظام اقتصادی اسلامی برای حمایت از نیازمندان و توزیع عادلانه ثروت است. قرآن کریم در آیه ۲۷۶ سوره بقره می‌فرماید: "يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ" (خداوند ربا را نابود می‌کند و صدقات را افزایش

الگویی برای توسعه اقتصادی در جوامع اسلامی مورد استفاده قرار گیرد.

نقش اندیشه‌های فقهی در توسعه اقتصادی

نقش عدالت در توسعه اقتصادی

مفهوم عدالت اقتصادی در قرآن و احادیث

عدالت اقتصادی یکی از اصول بنیادی در نظام اقتصادی اسلامی است که در آیات و احادیث متعددی به آن اشاره شده است. قرآن کریم در آیه ۹۰ سوره نحل می‌فرماید: "إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ" (به یقین خداوند به عدالت و احسان و بخشش به خویشاوندان امر می‌کند). این آیه نشان‌دهنده اهمیت عدالت در تمامی ابعاد زندگی، به ویژه در مسائل اقتصادی، است (Andani, 2016, 2022).

احادیث نیز بر عدالت اقتصادی تأکید دارند. امام محمد باقر (ع) در حدیثی می‌فرماید: "الْعَدْلُ حَيَاةُ الْأَحْكَامِ" (عدالت حیات احکام است) که نشان‌دهنده اهمیت عدالت در تفسیر و اجرای احکام اسلامی است. این حدیث بر این نکته تأکید دارد که بدون عدالت، هیچ حکمی نمی‌تواند به درستی اجرا شود و جامعه به سوی توسعه پایدار حرکت کند (Gojali, 2023).

کاربست عدالت در سیاست‌های اقتصادی

در نظام اقتصادی اسلامی، عدالت به عنوان یکی از اصول اساسی سیاست‌گذاری‌های اقتصادی در نظر گرفته می‌شود. این عدالت شامل توزیع عادلانه منابع و فرصت‌ها، جلوگیری از انحصار ثروت و حمایت از اقشار ضعیف جامعه است. به عنوان مثال، در نظام زکات، ثروت به صورت عادلانه میان نیازمندان توزیع می‌شود تا تفاوت‌های اقتصادی کاهش یابد و همه افراد جامعه از حداقل معیشت برخوردار باشند (Sulistiani, 2017).

یکی از نمونه‌های عملی اجرای عدالت اقتصادی در سیاست‌های اقتصادی، تعیین نرخ عادلانه مالیات‌ها و حمایت از کارآفرینان کوچک و متوسط است. این سیاست‌ها می‌توانند به کاهش

می‌دهد). این آیه نشان‌دهنده اهمیت صدقات در نظام اقتصادی اسلامی است (Ansari et al., 2016).

صدقات به عنوان یک عمل خیرخواهانه و دینی، نه تنها به کاهش فقر و بهبود وضعیت اقتصادی نیازمندان کمک می‌کند، بلکه باعث تقویت همبستگی اجتماعی و ایجاد روحیه تعاون و همکاری در جامعه می‌شود. امام محمد باقر (ع) در این زمینه می‌فرماید: "الصَّدَقَةُ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ وَتُزِيدُ فِي الرِّزْقِ" (صدقه بلا را دفع می‌کند و روزی را افزایش می‌دهد). این حدیث نشان‌دهنده آثار مثبت صدقات بر اقتصاد و جامعه است (Amiruddin, 2019).

مفهوم و جایگاه کار و تولید

دیدگاه قرآن و امام محمد باقر (ع) درباره کار

قرآن کریم به اهمیت کار و تلاش در زندگی انسان‌ها تاکید دارد. در آیه ۳۹ سوره نجم می‌فرماید: "وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ" (و اینکه برای انسان بهره‌ای جز آنچه کوشش کرده نیست). این آیه نشان‌دهنده اهمیت کار و تلاش در کسب روزی و توسعه اقتصادی است (Firdausi & Walid, 2021).

امام محمد باقر (ع) نیز بر اهمیت کار و تلاش تاکید دارد و می‌فرماید: "مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا اسْتِعْفَافًا عَنِ النَّاسِ وَسَعِيًّا عَلَىٰ أَهْلِهِ وَتَعَطُّفًا عَلَىٰ جَارِهِ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ مِثْلُ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ" (کسی که به دنبال دنیا می‌رود تا از مردم بی‌نیاز شود و برای خانواده‌اش تلاش کند و به همسایه‌اش محبت کند، خداوند را در روز قیامت ملاقات می‌کند در حالی که صورتش مانند ماه شب چهارده است). این حدیث نشان‌دهنده اهمیت کار و تلاش در دیدگاه امام محمد باقر (ع) است (Furqani & Hamid, 2020).

نقش تولید و بهره‌وری در توسعه اقتصادی

تولید و بهره‌وری از عناصر کلیدی در توسعه اقتصادی هر جامعه‌ای هستند. نظام اقتصادی اسلامی نیز بر اهمیت تولید و بهره‌وری تاکید دارد. قرآن کریم در آیه ۹ سوره جمعه می‌فرماید: "فَإِذَا قُضِيَتِ

الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ" (پس هنگامی که نماز به پایان رسید، در زمین پراکنده شوید و از فضل خدا بجوید). این آیه نشان‌دهنده تشویق به کار و تلاش بعد از انجام عبادات دینی است (Andani, 2016).

امام محمد باقر (ع) نیز بر اهمیت تولید و بهره‌وری تاکید دارد و می‌فرماید: "الْعَمَلُ عِبَادَةُ الْأَحْرَارِ" (کار عبادت آزادگان است). این حدیث نشان‌دهنده دیدگاه امام در مورد ارزش و اهمیت کار و تولید است. با توجه به این دیدگاه‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که تولید و بهره‌وری از اصول اساسی در توسعه اقتصادی اسلامی هستند (Furqani, 2019).

کاربرد اندیشه‌های فقهی در کشورهای اسلامی معاصر

تحلیل تطبیقی کشورهای اسلامی موفق در زمینه اقتصادی

تحلیل تطبیقی کشورهای اسلامی که در زمینه اقتصادی موفق عمل کرده‌اند، می‌تواند نشان‌دهنده تاثیرات مثبت کاربرد اندیشه‌های فقهی در توسعه اقتصادی باشد. به طور کلی، کشورهای اسلامی مانند ایران، ترکیه و مالزی با بهره‌گیری از اصول اقتصادی اسلامی توانسته‌اند به موفقیت‌های چشم‌گیری دست یابند.

در ایران، استفاده از اصول اقتصادی امام محمد باقر (ع) و دیگر امامان شیعه در قانون‌گذاری‌ها و سیاست‌های اقتصادی نقش بسزایی داشته است. اقتصاد ایران بر پایه اقتصاد مقاومتی و حمایت از تولید داخلی استوار است که با اصول فقهی و اخلاقی اسلام همخوانی دارد. به عنوان مثال، سیاست‌های دولت ایران در زمینه کاهش وابستگی به نفت و حمایت از صنایع کوچک و متوسط، بازتابی از اصول اقتصادی اسلامی مانند عدالت، کار و تولید است (Hamid, 2022).

در ترکیه، سیاست‌های اقتصادی اسلامی در چارچوب نظام بانکداری اسلامی و مشارکت در سود و زیان نمود پیدا کرده است. بانک‌های اسلامی ترکیه با ارائه خدمات مالی مطابق با شریعت اسلام، نقش مهمی در جذب سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه اقتصادی

بیکاری را کاهش دهد و سطح رفاه اجتماعی را افزایش دهد (Bakwena & Bodman, 2011).

پیشنهادات و راهکارهای مبتنی بر اندیشه‌های فقهی

برای مواجهه با چالش‌های توسعه اقتصادی در کشورهای اسلامی، پیشنهادات و راهکارهایی مبتنی بر اندیشه‌های فقهی ارائه می‌شود. این راهکارها شامل اصلاح نظام مالی، افزایش شفافیت، مبارزه با فساد و اجرای عدالت اقتصادی است.

اصلاح نظام مالی: ایجاد و توسعه نظام بانکداری اسلامی و حذف ربا از نظام مالی، می‌تواند به جذب سرمایه‌گذاری‌ها و تقویت اقتصاد کمک کند. بانکداری اسلامی با ارائه خدمات مالی مطابق با شریعت، نقش مهمی در جذب سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه اقتصادی ایفا می‌کند (Kara & Bahmanpour, 2020).

افزایش شفافیت: افزایش شفافیت در نظام مالی و اقتصادی، می‌تواند به کاهش فساد و افزایش اعتماد عمومی کمک کند. اجرای نظام‌های حسابداری و نظارت دقیق بر فعالیت‌های اقتصادی، می‌تواند از بروز فساد جلوگیری کند و به تحقق عدالت اقتصادی کمک کند (Atukeren et al., 2015).

مبارزه با فساد: مبارزه جدی با فساد و ایجاد ساختارهای قانونی و نظارتی قوی، می‌تواند به بهبود وضعیت اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری‌ها کمک کند. اجرای قوانین سخت‌گیرانه و مجازات‌های موثر برای متخلفان، می‌تواند از بروز فساد جلوگیری کند و به تحقق عدالت اقتصادی کمک کند (Scharbrodt, 2021).

اجرای عدالت اقتصادی: اجرای اصول عدالت اقتصادی، از جمله توزیع عادلانه ثروت و فرصت‌های اقتصادی، می‌تواند به کاهش نابرابری‌ها و افزایش رفاه اجتماعی کمک کند. توزیع عادلانه منابع و حمایت از اقشار ضعیف جامعه، می‌تواند به تحقق توسعه اقتصادی پایدار کمک کند (Widiyanto, 2021).

نتیجه‌گیری

کشور ایفا کرده‌اند. این سیاست‌ها نه تنها به افزایش سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی منجر شده، بلکه باعث ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش تولید ناخالص داخلی نیز شده است (Supriani & Fianto, 2020).

مالزی نیز یکی دیگر از نمونه‌های موفق در استفاده از اصول اقتصادی اسلامی است. دولت مالزی با اجرای سیاست‌های اقتصادی مبتنی بر شریعت، توانسته است به یک اقتصاد پایدار و پررونق دست یابد. بانکداری اسلامی، بیمه اسلامی و بازارهای مالی اسلامی از جمله بخش‌هایی هستند که در مالزی به خوبی توسعه یافته‌اند. این کشور با بهره‌گیری از اصول اقتصادی اسلامی، توانسته است نرخ بیکاری را کاهش داده و سطح رفاه اجتماعی را افزایش دهد (Bakwena & Bodman, 2011).

مطالعه موردی: ایران، ترکیه، مالزی

ایران: اقتصاد ایران بر پایه اصول اقتصاد مقاومتی و حمایت از تولید داخلی استوار است. سیاست‌های اقتصادی کشور بر مبنای کاهش وابستگی به نفت، تقویت صنایع داخلی و حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط طراحی شده‌اند. این سیاست‌ها بازتابی از اصول اقتصادی اسلامی مانند عدالت، کار و تولید هستند (Hamid, 2022).

ترکیه: ترکیه با بهره‌گیری از نظام بانکداری اسلامی، نقش مهمی در جذب سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه اقتصادی ایفا کرده است. بانک‌های اسلامی ترکیه با ارائه خدمات مالی مطابق با شریعت اسلام، توانسته‌اند به افزایش سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی کمک کنند و فرصت‌های شغلی جدید ایجاد کنند (Supriani & Fianto, 2020).

مالزی: مالزی با اجرای سیاست‌های اقتصادی مبتنی بر شریعت، به یک اقتصاد پایدار و پررونق دست یافته است. بانکداری اسلامی، بیمه اسلامی و بازارهای مالی اسلامی از جمله بخش‌هایی هستند که در مالزی به خوبی توسعه یافته‌اند. این کشور توانسته است نرخ

می‌تواند به عنوان راهکاری موثر برای مواجهه با این چالش‌ها و دستیابی به توسعه اقتصادی پایدار مورد استفاده قرار گیرد (Scharbrodt, 2021).

پیشنهادات برای تحقیقات آینده

برای توسعه بیشتر این حوزه و دستیابی به نتایج دقیق‌تر، تحقیقات آینده می‌توانند به زمینه‌های زیر توجه کنند:

بررسی تأثیرات اجتماعی و اقتصادی زکات و صدقات در کشورهای اسلامی: تحلیل دقیق‌تر نقش زکات و صدقات در کاهش فقر و نابرابری‌های اقتصادی و تأثیر آن‌ها بر رفاه اجتماعی.

مطالعه تطبیقی بین نظام‌های بانکداری اسلامی و سنتی: بررسی مقایسه‌ای عملکرد نظام‌های بانکداری اسلامی و سنتی در جذب سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه اقتصادی (Supriani & Fianto, 2020).

تحلیل تأثیرات فساد اقتصادی بر توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی: مطالعه دقیق‌تر موانع فساد اقتصادی و ارائه راهکارهای مبتنی بر اصول فقهی برای مقابله با آن (Bassens et al., 2012).

کاربردهای عملی برای سیاست‌گذاران اقتصادی

برای سیاست‌گذاران اقتصادی کشورهای اسلامی، بهره‌گیری از اصول فقهی و اقتصادی می‌تواند به ارائه راهکارهای عملی موثر کمک کند. پیشنهادات زیر می‌تواند به سیاست‌گذاران در این زمینه کمک کند:

ایجاد و توسعه نظام بانکداری اسلامی: ترویج و حمایت از بانکداری اسلامی برای جذب سرمایه‌گذاری‌ها و تقویت اقتصاد ملی. بانکداری اسلامی با ارائه خدمات مالی مطابق با شریعت، نقش مهمی در جذب سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه اقتصادی ایفا می‌کند (Kara & Bahmanpour, 2020).

افزایش شفافیت و مبارزه با فساد: ایجاد ساختارهای قانونی و نظارتی قوی برای افزایش شفافیت در نظام مالی و اقتصادی و

در این مقاله به بررسی نقش اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع) و تأثیر آن‌ها بر توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی پرداخته شد. یافته‌های اصلی شامل موارد زیر است:

اندیشه‌های فقهی و اقتصادی در قرآن: قرآن کریم اصول اقتصادی مانند عدالت، توزیع عادلانه ثروت، اهمیت کار و تلاش و منع ربا را مطرح کرده است که می‌تواند به عنوان مبانی توسعه اقتصادی اسلامی مورد استفاده قرار گیرند (Amiruddin, 2019).

اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع): امام محمد باقر (ع) با تأکید بر اصول قرآنی و احادیث نبوی، به توسعه یک نظام اقتصادی عادلانه و پایدار کمک کرده است. اندیشه‌های او در زمینه عدالت اقتصادی، زکات و صدقات، و اهمیت کار و تولید، نقش مهمی در توسعه اقتصادی اسلامی ایفا کرده‌اند (Firdausi & Walid, 2021).

کاربرد اندیشه‌های فقهی در کشورهای اسلامی معاصر: بررسی تطبیقی کشورهای اسلامی موفق مانند ایران، ترکیه و مالزی نشان می‌دهد که این کشورها با بهره‌گیری از اصول اقتصادی اسلامی توانسته‌اند به موفقیت‌های چشم‌گیری دست یابند. این موفقیت‌ها نشان‌دهنده تأثیر مثبت اندیشه‌های فقهی بر توسعه اقتصادی است (Supriani & Fianto, 2020).

اهمیت پیاده‌سازی اندیشه‌های فقهی در سیاست‌های اقتصادی

پیاده‌سازی اندیشه‌های فقهی در سیاست‌های اقتصادی از اهمیت بالایی برخوردار است. این اندیشه‌ها با تأکید بر عدالت، توزیع عادلانه ثروت و جلوگیری از انحصار ثروت در دست عده‌ای خاص، می‌تواند به کاهش نابرابری‌های اقتصادی و افزایش رفاه اجتماعی کمک کنند. علاوه بر این، اصول اقتصادی اسلامی مانند منع ربا و تشویق به کار و تولید، می‌تواند به توسعه اقتصادی پایدار و ایجاد فرصت‌های شغلی کمک کنند (Furqani, 2019).

با توجه به اینکه کشورهای اسلامی با چالش‌های متعددی در زمینه توسعه اقتصادی مواجه هستند، پیاده‌سازی اندیشه‌های فقهی

با توجه به این پیشنهادات، کشورهای اسلامی می‌توانند با بهره‌گیری از اصول فقهی و اقتصادی اسلامی، به توسعه اقتصادی پایدار و عدالت اجتماعی دست یابند. این مقاله به بررسی و تحلیل نقش اندیشه‌های فقهی امام محمد باقر (ع) و تأثیر آن‌ها بر توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی پرداخت و راهکارهایی برای مواجهه با چالش‌های اقتصادی ارائه کرد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

EXTENDED ABSTRACT

This article delves into the pivotal role that the jurisprudential thoughts of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.) play in the economic development of Islamic countries. By analyzing the economic principles derived from the Quran and Hadiths, it becomes evident that concepts such as justice, equitable distribution of wealth, Zakat and charity, and the importance of work and production are fundamental to the Islamic economic system. The study begins by establishing the theoretical foundations of these economic principles as outlined in the Quran, followed by an exploration of Imam Muhammad al-Baqir's (A.S.) interpretations and contributions to these principles. This approach sets the stage for a comprehensive understanding of how these religious and moral guidelines can be translated into practical economic policies that promote sustainable development and social justice.

The Quranic perspective on economic principles is multifaceted, encompassing various aspects of financial and social

behavior. Key among these principles is the concept of justice, which is repeatedly emphasized in the Quran. For instance, the Quranic verse in Surah Nahl, 16:90, underscores the imperative of justice, kindness, and giving to kinfolk: "Indeed, Allah commands justice, the doing of good, and liberality to kith and kin" (Quran 16:90). This verse lays the groundwork for an economic system that prioritizes fairness and social welfare. Furthermore, the prohibition of Riba (usury) as stated in Surah Al-Baqarah, 2:276, where Allah declares, "Allah will destroy Riba and will give increase for Sadaqat (deeds of charity, alms, etc.)" (Quran 2:276), reflects the Quranic endorsement of an interest-free economic model that promotes equitable financial transactions. These foundational principles are critical in shaping an Islamic economy that seeks to balance individual interests with communal welfare (Algar, 2002).

مبارزه با فساد. اجرای نظام‌های حساسی و نظارت دقیق بر فعالیت‌های اقتصادی، می‌تواند از بروز فساد جلوگیری کند و به تحقق عدالت اقتصادی کمک کند (Atukeren et al., 2015). حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط: ارائه تسهیلات مالی و حمایتی برای کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به منظور ایجاد فرصت‌های شغلی و کاهش نابرابری‌های اقتصادی. این اقدام می‌تواند به تقویت اقتصاد ملی و افزایش رفاه اجتماعی کمک کند (Hamid, 2022).

ترویج اصول عدالت اقتصادی: اجرای سیاست‌هایی که به توزیع عادلانه ثروت و فرصت‌های اقتصادی منجر می‌شود. توزیع عادلانه منابع و حمایت از اقشار ضعیف جامعه، می‌تواند به تحقق توسعه اقتصادی پایدار کمک کند (Widiyanto, 2021).

Imam Muhammad al-Baqir (A.S.), recognized for his profound knowledge and scholarly contributions, further elucidated these Quranic principles through his teachings and

jurisprudential insights. His emphasis on justice and the equitable distribution of wealth is particularly noteworthy. In his teachings, Imam Muhammad al-Baqir (A.S.) often highlighted the moral and ethical dimensions of economic activities, advocating for fairness in trade and commerce and the importance of supporting the needy through Zakat and charity (Wilson, 1998). He asserted that economic justice is not merely a legal obligation but a moral duty that sustains social harmony and economic stability. His famous saying, "Justice is the life of the laws," underscores the intrinsic link between justice and the effective implementation of Islamic economic laws (Fathoni, 2020). This perspective aligns with the broader Islamic view that economic activities should be conducted in a manner that upholds human dignity and promotes collective prosperity.

The practical application of these jurisprudential thoughts in contemporary Islamic countries is exemplified through a comparative analysis of Iran, Turkey, and Malaysia. Each of these countries has integrated Islamic economic principles into their national policies to varying degrees, achieving notable successes. In Iran, the principles of economic resistance and self-sufficiency are deeply rooted in the teachings of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.) and other Islamic scholars. The country's focus on reducing dependency on oil revenues and fostering local industries reflects an application of the Quranic and jurisprudential emphasis on self-reliance and sustainable development (Hamid, 2022). Similarly, Turkey's adoption of Islamic banking and finance has facilitated the growth of a robust financial sector that operates within the ethical framework prescribed by Sharia. Islamic banks in Turkey, by adhering to principles such as profit-and-loss sharing and prohibition of interest, have attracted

significant investments and contributed to the country's economic resilience (Supriadi, 2024).

Malaysia presents another successful case where Islamic economic principles have been effectively operationalized. The country's comprehensive Islamic finance infrastructure, including banking, insurance (Takaful), and capital markets, is a testament to the applicability of Sharia-based economic principles in a modern context. Malaysia's regulatory framework ensures that financial institutions comply with Islamic law, thereby fostering an environment of trust and stability in the financial sector. This approach has not only enhanced Malaysia's economic growth but also positioned it as a global hub for Islamic finance (Bakwena & Bodman, 2011). The success stories of these countries illustrate how the integration of jurisprudential thoughts into economic policies can lead to sustainable economic development and social justice.

Despite these successes, Islamic countries still face significant challenges in fully realizing the potential of their economic systems. Issues such as corruption, lack of transparency, and economic inequality continue to impede progress. Corruption, in particular, undermines the principles of justice and fairness, eroding public trust and hindering economic development. Studies have shown that corruption in many Islamic countries is a major barrier to achieving economic justice and equitable growth (Scharbrodt, 2021). Furthermore, economic disparities and the concentration of wealth among a few elites contradict the Islamic principles of equitable wealth distribution and social welfare. Addressing these challenges requires a committed effort to enforce Islamic economic laws and promote ethical behavior in all economic activities (Bassens et al., 2012).

In conclusion, the jurisprudential thoughts of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.) provide a

rich framework for developing economic policies that align with Islamic values and principles. Implementing these thoughts requires a multifaceted approach that includes reforming financial systems, increasing transparency, combating corruption, and ensuring the equitable distribution of wealth. Policymakers in Islamic countries can draw valuable lessons from the successful integration of Islamic economic principles in countries like Iran, Turkey, and Malaysia. Future research should focus on exploring the practical implications of these principles in different socio-economic contexts and developing strategies to overcome the existing challenges. By adhering to the jurisprudential insights of Imam Muhammad al-Baqir (A.S.) and other Islamic scholars, Islamic countries can achieve sustainable economic development and social justice, fulfilling the Quranic vision of a balanced and prosperous society.

References

- Algar, H. (2002). Review: Early Shi'i Thought: The Teachings of Imam Muhammad Al-Baqir * Arzina R. Lalani: Early Shi'i Thought: The Teachings of Imam Muhammad Al-Baqir. *Journal of Islamic Studies*, 13(1), 59-62. <https://doi.org/10.1093/jis/13.1.59>
- Amiruddin, M. M. (2019). Syaibani Economic Thought on Al-Kasb. *Rausyan Fikr Jurnal Studi Ilmu Ushuluddin Dan Filsafat*, 15(1), 85-111. <https://doi.org/10.24239/rsy.v15i1.415>
- Andani, K. (2016). A Survey of Ismaili Studies Part 1: Early Ismailism and Fatimid Ismailism. *Religion Compass*, 10(8), 191-206. <https://doi.org/10.1111/rec3.12205>
- Andani, K. (2022). Evolving Creation: An Ismaili Muslim Interpretation of Evolution. *Zygon®*, 57(2), 443-466. <https://doi.org/10.1111/zygo.12774>
- Ansari, H., Schmidtke, S., & Thiele, J. (2016). Zaydī Theology in Yemen. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199696703.013.42>
- Atukeren, E., Cevik, E. I., & Korkmaz, T. (2015). Downside Business Confidence Spillovers in Europe: Evidence From Causality-in-Risk Tests. *Journal of Economic Policy Reform*, 18(4), 341-357. <https://doi.org/10.1080/17487870.2014.977902>
- Bakwena, M., & Bodman, P. (2011). The Role of Financial Development in Natural Resource Abundant Economies: Does the Nature of the Resource Matter? *Botswana Journal of Economics*, 7(11). <https://doi.org/10.4314/boje.v7i11.64201>
- Bassens, D., Derudder, B., & Witlox, F. (2012). 'Gatekeepers' of Islamic Financial Circuits: Analysing Urban Geographies of the Global Shari'a Elite. *Entrepreneurship and Regional Development*, 24(5-6), 337-355. <https://doi.org/10.1080/08985626.2011.577820>
- Empey, H. (2006). Early Shi'i Thought. *American Journal of Islam and Society*, 23(1), 110-112. <https://doi.org/10.35632/ajis.v23i1.1649>
- Fathoni, K. (2020). PENERAPAN EPISTEMOLOGI KE DALAM KAJIAN EKONOMI ISLAM: Telaah Pemikiran Muhammad Baqir Al-Shadr. *Ijois Indonesian Journal of Islamic Studies*, 1(01), 65-75. <https://doi.org/10.59525/ijois.v1i1.5>
- Firdausi, F., & Walid, K. A. (2021). Analisis Kritis Filsafat Muhammad Bāqir Al-Ṣadr Terhadap Sistem Ekonomi Neoliberal. *Kanz Philosophia a Journal for Islamic Philosophy and Mysticism*, 7(2), 135-158. <https://doi.org/10.20871/kpjipm.v7i2.179>
- Furqani, H. (2019). What Is Islamic Economics? The View of Muhammad Baqir Al-Sadr. *Jurnal Ekonomi & Keuangan Islam*, 5(2), 63-71. <https://doi.org/10.20885/jeki.vol5.iss2.art3>
- Furqani, H., & Hamid, A. (2020). Konsep Distribusi Muhammad Baqir Al-Sadr Dan Perbandingannya Dengan Teori Keadilan Distribusi Kontemporer. *Muqtasid Jurnal Ekonomi Dan Perbankan Syariah*, 10(2), 107-123. <https://doi.org/10.18326/muqtasid.v10i2.107-123>
- Gojali, D. (2023). Philosophy of Ownership Law in Islam (Analysis of Fiqh Principles). *International Journal of Social Science and Human Research*, 6(08). <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v6-i8-51>
- Hamid, A. (2022). Konstruksi Sistem Ekonomi Islam Dalam Pemikiran Muhammad Baqir Al-Sadr. *Al Mashaadir Jurnal Ilmu Syariah*, 2(2), 16-30. <https://doi.org/10.52029/jis.v2i2.56>
- Kara, S., & Bahmanpour, M. S. (2020). The Legal Authority of the Jurist and Its Scope in Modern Iran. *Journal of the*

- Contemporary Study of Islam*, 1-27.
<https://doi.org/10.37264/jcsi.v1i1.3>
- Nasrudin, N., & Saifi, A. F. Z. (2023). Muhammad Baqir Al-Shadrâ€™s Thoughts in Building a Fair Economic System. *Jes (Jurnal Ekonomi Syariah)*, 8(1), 14-22.
<https://doi.org/10.30736/jes.v8i1.429>
- Scharbrodt, O. (2021). Divine Sovereignty and Clerical Authority in Early Shi‘i Islamism: Bâqir Al-Şadr (1935–80) and Taqî Al-Mudarrisî (B. 1945) on the Islamic State. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 32(2), 311-332.
<https://doi.org/10.1017/s1356186321000304>
- Sulistiani, S. L. (2017). Distribusi Dalam Ekonomi Islam Untuk Pembangunan Negara Menurut Baqir Ash-Shadr Dan M Abdul Mannan. *Amwaluna Jurnal Ekonomi Dan Keuangan Syariah*, 1(1), 133-149.
<https://doi.org/10.29313/amwaluna.v1i1.2104>
- Supriadi, I. (2024). Analisis Faktor-Faktor Yang Mempengaruhi Perubahan Pandangan Hukum Qaul Al-Qadim Dan Qaul Al-Jadid Imam Syafi‘i. *Qisthosia Jurnal Syariah Dan Hukum*, 5(1), 84-93.
<https://doi.org/10.46870/jhki.v5i1.972>
- Supriani, I., & Fianto, B. A. (2020). What Drives the Inflow of FDI in OIC Countries? Evidence From Top 10 Hosts of Inward FDI Flows. *Jurnal Ekonomi & Keuangan Islam*, 6(2), 91-105.
<https://doi.org/10.20885/jeki.vol6.iss2.art2>
- Widiyanto, A. (2021). Between Political Legitimacy and Social Fabric of Society: Imamite-Shiite Interpretation of Qur‘anic Verse 16: 90. *Afkaruna*, 17(1).
<https://doi.org/10.18196/afkaruna.v17i1.11447>
- Wilson, R. (1998). The Contribution of Muhammad Baqir Al-Sadr to Contemporary Islamic Economic Thought. *Journal of Islamic Studies*, 9(1), 46-59.
<https://doi.org/10.1093/jis/9.1.46>